

ЗЕЛЕНИЙ ПОЯС ПРИМІСЬКОЇ ЗОНИ ЯК ФАКТОР ГУМАНІЗАЦІЇ ЖИТЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА МІСТА-ЦЕНТРУ

Розглянуто основні засади формування та розвитку зеленого поясу приміських зон, його роль в оздоровленні довкілля міст-центрів.

Ключові слова: приміська зона, рекреація, рівень заповідності, природно-заповідний фонд, лісистість території.

Вступ. Дослідження проблем зеленого поясу міст-центрів охоплюють широке коло питань їх взаємозв'язку з приміськими зонами, забезпечення оздоровлення довкілля, розвитку рекреації жителів міст-центрів та приміських поселень. Система заміських озелених територій та водойм разом з мережею транспортних зв'язків створюють спільне просторове облаштування приміської зони, що органічно завершує загальну розпланувальну структуру міста та організацію його ландшафту. Наразі досить часто розширення міст відбувається за рахунок зменшення прилеглих зелених масивів, навіть з числа заповідних територій. Це явище обумовлює зменшення рекреаційних територій, значне погіршення мікроклімату житлового середовища міст-центрів та приміських зон, зниження рівня запиленості повітря тощо. Тому дослідження проблем організації зелених зон міст набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним проблемам формування зеленого поясу приміських зон присвячено значну кількість досліджень вітчизняних та зарубіжних фахівців. Серед них Криштоп Т.В., Панченко Т.Ф., Солофієнко М.О., Фомін І.А. та інші автори [1-4,6,8,9]. Значне число досліджень останніх років проведено в суміжних галузях, зокрема економічній та соціальній географії: Барановського В.О., Владімірова В.В., Власенка Н.О., Ковальова О.П. [1-4] та ін.

Мета роботи полягає у виявленні кількісних характеристик структури зеленого поясу приміських зон (ПЗ) міст-центрів та взаємозв'язку між ними, виявлення ролі лісових масивів в оздоровленні довкілля та гуманізації житлового середовища міст і прилеглих територій.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні дослідники в галузі містобудування ХХ ст. поряд з рекреаційним значенням зеленого поясу, наголошували на його ролі як засобу регулювання росту значних міст. При цьому визначено, що лісопарковий пояс шириною не менше 10 км, становить частину

приміської зони безпосередньо за перспективними межами міста [8,9]. На початку ХХІ ст. з переходом України на концепцію сталого розвитку акцент зміщується на екологічне значення зеленого поясу. Відповідно «Порядку денному на ХХІ століття», що сформований концепцією сталого розвитку, функції зеленого поясу міст-центрів для поліпшення стану довкілля наступні:

- збагачення повітря киснем, пом'якшення мікроклімату та радіаційного режиму міста, зниження рівня запиленості повітря і концентрації шкідливих речовин;

- створення оптимальних умов для відпочинку людей на відкритому повітрі;
- захист від перегріву ґрунту, стін будівель і пішохідних шляхів.

Експериментально доведено, що крупні міста здійснюють вплив на навколишнє середовище на відстань, у 50 разів більшу, ніж їх власний радіус [6]. За екологічними показниками оптимальне співвідношення площі найзначніших міст до площі лісопаркового поясу повинна бути не менше 1: 5. Наприклад, для Лондона, Парижу, Вашингтону цей показник становить 1:10, у Москві – 1:1,5. Загалом, відповідно від розміру міста-центру, ширина зеленого поясу повинна бути 5-20 км [6].

Наявність лісових масивів, водойм разом з природно-заповідними територіями, їх площа та конфігурація, різноманітність ландшафтної структури мають розглядатись крізь функціонально-планувальні, санітарно-гігієнічні, екологічні, рекреаційно-туристичні аспекти формування та використання територій. На нашу думку, природоохоронні, санітарно-гігієнічні, відпочинкові та рекреаційно-туристичні функції повинні забезпечити якісно повноцінне середовище людини, що обумовлює їх провідну роль серед різноманітних функцій приміської зони міст-центрів. Природні та культурні умови певної місцевості є чинниками, що визначають популярність регіону для туризму. Люди для проведення відпустки, короткочасного відпочинку, вибирають території й об'єкти з різноманітністю можливостей. Тобто такі, де відпочинок можна провести на чистому повітрі в мальовничому природному середовищі, купатись, займатись спортом, а при несприятливій погоді відвідувати історичні, архітектурні пам'ятки та інші атракційні об'єкти. Багато сіл знаходиться поблизу озер, ставків, річок, що створює умови для розвитку туристичних функцій. Особливе значення набувають природоохоронні та заповідні території, оскільки вони мають високі естетичні характеристики ландшафтів. Розширення природоохоронних територій та включення їх в екологічну мережу регіону може сприяти збільшенню туристичного потоку, що надає перевагу «дикій» природі, а в цілому – розвитку туристичної галузі як регіону, міста-центру, так і окремих територіальних громад. Проте, на теренах України не всі міста-центри мають у складі приміських зон достатні території озелених масивів, особливо в лісостеповій та степових зонах. Так, у Полтавській області лісовий фонд складає 273,9 тис. га, загальна лісистість становить 8,6 % при середній по Україні 14,3% та середній лісистості у світі 29%.

Лісистість Полтавського району – 15,5%, а м. Полтава – 2,6% , площа зеленого поясу міста Полтава складає 103 км² [10], що недостатньо відповідно [2,6].

Недостатнім у нашій державі та в Полтавській області зокрема є рівень заповідності території. В Україні він становить лише 6,3% загальної території, в той час як у країнах Європи цей показник досягає 18% за нормами. Тому Державною стратегією регіонального розвитку України (2014р.) заплановано збільшення середньої заповідності до 11% на 01.01.2017р. та до 15% – на 01.01.2021р. Першочергового заповідання потребують заболочені та старовікові ліси: осередки природного біорізноманіття. Приміська зона Полтави взагалі недостатньо забезпечена як лісовими масивами, так і природно-заповідними територіями. Полтавський район, що становить 1 пояс приміської зони має рівень заповідності 1-2%, в інших районах, що охоплює 2 пояс ПЗ (до 40 км), рівень заповідності відповідно – Новосанжарський та Чутівський: 3-4%, Машівський і Котелевський: 2-3%, Диканський: до 10% [3]. В результаті аналізу й дослідження природних та рекреаційних ресурсів приміської зони м. Полтави, складено схему її рекреаційного зонування та схему середовища приміської зони (рис.1).

Таким чином, актуальним є збільшення як площі лісових масивів, так і природно-заповідного фонду, приблизно втричі. Це знайшло певне відображення у державних програмах, так до 2020 р. заплановано збільшення природно-заповідного фонду у середньому до 20%. Велика розораність (від 75% і більше) території Полтавської області посилює антропогенне навантаження сільських територій, поглиблює екологічну небезпеку довкілля. На порядок денний постало питання репрофілювання сільських територій. Це перш за все виробничі майданчики в межах сільських поселень та території сіл, що перестали функціонувати. За переписом населення 2001р. сільська поселенська мережа Полтавської області зменшилась на 9 сіл. За 2001-2005 рр. в межах ПЗ Полтави число сільських поселень зменшилось на 11, в т.ч. в Новосанжарському, Полтавському і Чутівському районах зникло по 1-му, в Диканському – 2, в Решетилівському – 6. Соціально-економічне обстеження сільських населених пунктів Полтавської області за 2005-2014 рр. свідчить, що цей процес продовжується [5]. Значне коло питань територіального планування потребує відведення певних територій. При вирішенні цих питань виявляється доцільним перш за все враховувати території сільських поселень, що перестали функціонувати та зняті з обліку. При вирішенні питання репрофілювання цих територій можливі варіанти: переведення їх в сільськогосподарські угіддя, виділення землі під колективні сади міським мешканцям, насадження нових лісових масивів. Переважним є останні два заходи, як такі, що збільшують площу зеленого поясу та лісових насаджень, яких недостатньо у приміській зоні м. Полтави.

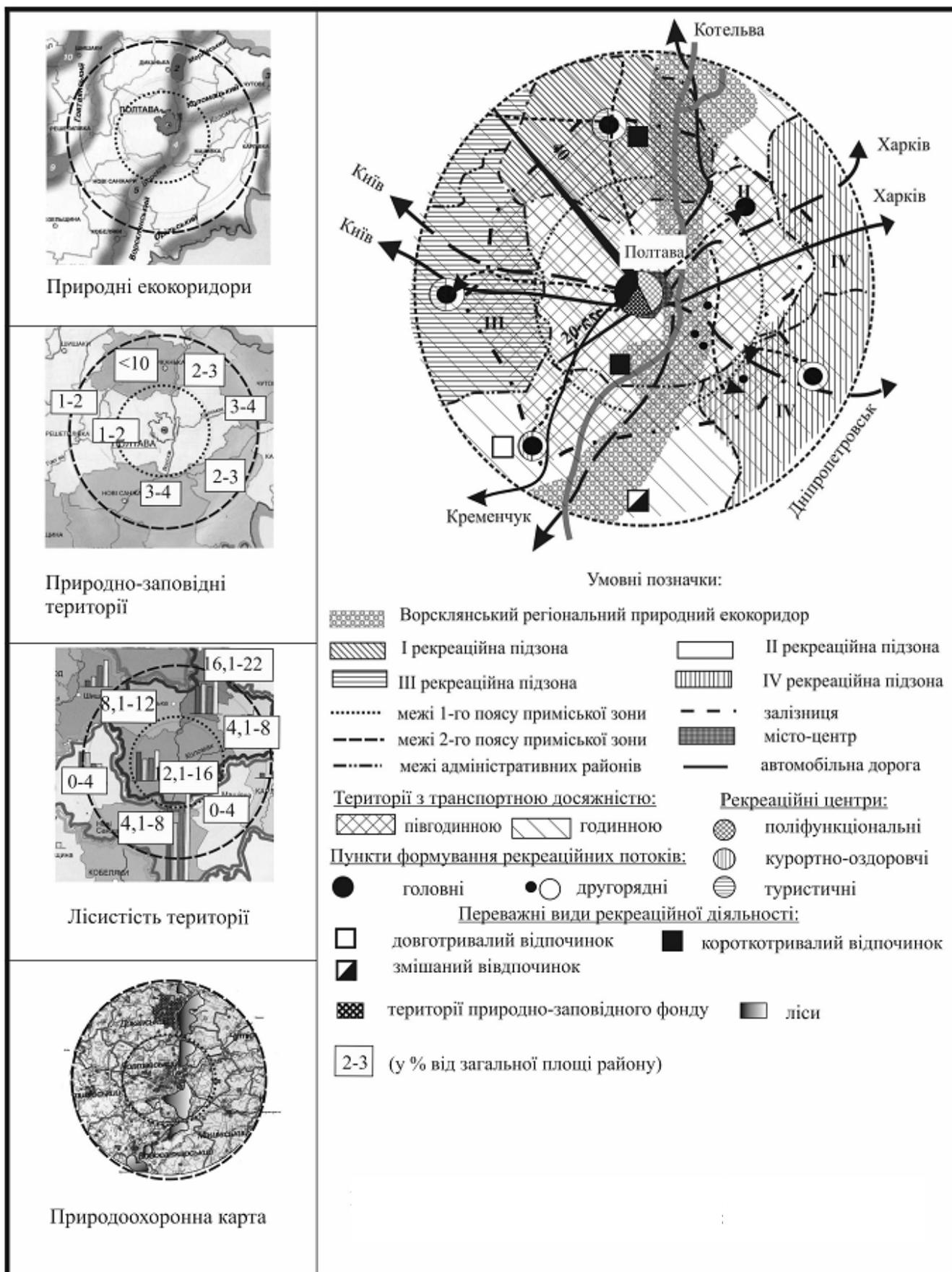

Рис.1. Схема рекреаційного зонування приміської зони м. Полтави (розроблено з використанням матеріалів В.В. Шулика [11] та Екологічний атлас Полтавщини [3])

Сельбищні території є неповторними за своєрідністю зразками сільського ландшафту, як об'єкту сільської поселенської мережі. Тому, на територіях поселень, що зникають, найбільш доцільним виявляється розвиток рекреації як втілення екологічної парадигми мислення. При значній відстані від міста-центру та відсутності зручних транспортних зв'язків на цих територіях можливим видається насадження нових лісових масивів. Адже 1 га зелених насаджень виділяє на добу до 200 кг кисню.

Загальна площа сучасних земель лісового фонду Полтавського району складає 19,3 тис. га, а лісовий фонд м. Полтава – 270,8 га, що за даними Держкомлісгоспу більш ніж у 3 рази нижче норми, вказаної В.В. Докучаєвим, який проводив дослідження лісів Полтавщини в кінці XIX ст. (цитується за [2]). Програмою розвитку та збереження зелених насаджень у Полтавській області на 2013 – 2017 роки заплановано збільшення площі зелених насаджень на 130 га всього по області.

Висновки. Таким чином, проведені дослідження показують недостатню площу зелених масивів в цілому по області та в зеленому поясі м. Полтава зокрема. До того ж в Полтавській області дуже велика розораність території, що також посилює антропогенне навантаження на ґрунти та довкілля. Рівень лісистості та заповідності в Полтавській області та приміській зоні м. Полтава значно відстає від світових норм, тому потребує подальшого збільшення. Як часткову реалізацію цієї програми можна запропонувати заліснення частини сіл, що перестали існувати та зняті з обліку.

Література

1. Владимиров В.В. Город и ландшафт (проблемы, конструктивные задачи и решения) / В.В. Владимиров, Е.М. Микулина, З.Н. Яргина. – М. : Мысль, 1986. – С. 288.
2. Власенко Н.О. Штучні ліси Чалівського лісового мвсиву зеленої зони м. Полтава (Еколого-біологічна характеристика) / Н.О. Власенко // Ecology and noospherology. – 2013. – Vol. 24. – no. 1 – 2. – P. 60 – 67.
3. Екологічний атлас Полтавщини / за ред. Ю.С. Голіка, В.А. Барановського, О.Е. Ілляш. – Полтава: Полтавський літератор, 2007. – 127 с.
4. Ковалев А.П. Ландшафт сам по себе и для человека. Монография / А.П. Ковалев. – Харьков: «Бурун Книга», 2009. – 928 с.
5. Кузьменко Т. Ю. Розвиток рекреації як напрямок екологічного підходу до території приміської зони великого міста / Т. Ю. Кузьменко // Проблеми розвитку міського середовища. – 2011. – № 5 – 6. – С. 312 – 313.
6. Піхало О.В. Роль зелених насаджень в урбогенних умовах м. Києва / О. В. Піхало // Проблеми розвитку міського середовища. – 2010. – № 3. – С. 1– 5.

7. Приймаченко О.В. Екологічний підхід у регулюванні містобудівних систем / О.В. Приймаченко // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – 2013. – № 34. – С. 385 – 392.
8. Солофийенко Н.А. К вопросу об ограничении роста крупнейших городов / Н.А. Солофийенко // Районная планировка. Том 1. – К. : Будівельник. – 1969. – С. 2 – 9.
9. Фомин И.А. Зеленый пояс как средство регулирования роста крупных городов и агломераций / И.А. Фомин // Районная планировка. Том 1. – К. : Будівельник. – 1969. – С. 35 – 41.
10. Географічні відомості про місто Полтава [Електронний ресурс]. – Режим доступа: www.rada-poltava.gov.ua. – Ліси Полтавщини.
11. Шулик В.В. Врахування принципів самоорганізації рекреаційних систем при моделюванні їх просторової структури в межах регіону / В.В. Шулик // Містобудування та територіальне планування. – 2008. – № 29. – С. 466– 473.

Аннотация

Рассмотрены основные положения формирования и развития зеленого пояса пригородных зон, его роль в оздоровлении окружающей среды городов-центров.

Ключевые слова: пригородная зона, рекреация, уровень заповедности, природно-заповедный фонд, лесистость территории.

Abstract

The main statements of formation and development of a green belt of suburban zone and its role in improvement of environment of cities centres.

Content words: suburban zone, recreation, level of reserving, natural and reserved fund, woodiness of the territory.